

Рощина Інна Олександрівна,
професор кафедри кримінального права і
процесу ДВНЗ «Київський національний
університет імені Вадима Гетьмана»,
кандидат юридичних наук, доцент

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА СУДОВА ВЛАДА ЯК ГАРАНТИ БОРотьБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Проблему верховенства права в різний час розглядали у своїх працях В.Ф. Бойко, В.С. Стефанюк, В.І. Шакун та інші. Проте до цього часу ці питання не знайшли належного вирішення, особливо в умовах інтеграції України до Європейського Союзу.

Аналізуючи проблему верховенства права, перш за все слід зазначити, що принцип верховенства права був встановлений у своїй первісній формі як принцип, спрямований переважно на захист особистості від довільного здійснення державою своєї влади. Згідно з цим принципом жодне державне повноваження не може бути реалізоване без відповідного дозвільного приписа права [1]. Про це неодноразово наголошував Європейський суд.

Так, у своєму рішенні у справі «Класс та інші проти Німеччини» Європейський суд дійшов висновку, що в демократичному суспільстві з позицій верховенства права втручання органів виконавчої влади у права людини має підлягати ефективному нагляду, який, як правило, повинна забезпечувати судова влада [2].

Діяльність суддів в Україні регламентується Конституцією України, КК і КПК. Так, стаття 55 Конституції України проголошує, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [3, с. 14]. У ст. 2 КПК України вказано, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з

тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4, с. 3].

На жаль, сучасна кримінальна політика в цілому, і кримінально-правова політика зокрема, виглядає непослідовною, суперечливою, нещирою, а нерідко відверто слабкою. З одного боку, проголошується низка заходів щодо протидії злочинності, а з другого – організована злочинність ще ніколи не відчувала себе настільки вільно, зухвало нехтуючи законом та експлуатуючи широкі верстви населення [5, с. 52].

Не сприяє боротьбі зі злочинністю корумпованість судової влади в Україні. У теперішній час висуваються різного роду теорії про причини злочинності у судовій системі. Нерідко вони не тільки суперечать, але й виключають одна одну.

На перше місце серед причин корупції в судовій системі слід поставити відсутність виборності суддів. У преамбулі Конституції США вказано: «Ми, народ Сполучених Штатів, щоб створити досконаліший союз, установити правосуддя, забезпечити внутрішній спокій, запровадити спільну оборону, сприяти загальному добробуту та убезпечити нам самим і нашим нащадкам блага свободи – видаємо і встановлюємо цю Конституцію для Сполучених Штатів Америки» [6].

Тому для реалізації вимог Конституції про створення правосуддя США 60% суддів апеляційних судів і 80% суддів першої інстанції на рівні штатів вибирає народ [7]. Виборність суддів робить їх не тільки відповідальними перед народом як єдиним носієм влади в країні, але й незалежними від влади та партій.

До Європейського суду також судді обираються шляхом голосування. Процедура вибору та затвердження кандидатів від держави – члена Європейської Ради відбувається наступним чином. Країна подає список із трьох кандидатур на посаду судді. Потім проходить голосування і Парламентська асамблея приймає рішення більшістю голосів, відданих за будь-якого

кандидата.

Діючий сьогодні в Україні порядок відбору і призначення суддів суперечить не тільки здоровому глузду, але й ст. 5 Конституції України. Згідно ст. 371 КПК України суд ухвалює вирок іменем України [4, с. 200]. Відповідно ст. 5 Конституції України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [3, с. 4]. Отже, судова влада здійснює свою діяльність від імені народу. А якщо це так, то тільки народ має вирішувати, кому довіряти від його імені ухвалювати вироки. Тому суддів має обирати народ. Народ також має право бути ініціатором звільнення із посади суддів.

Другою причиною корумпованості судової системи України є відсутність реального інституту присяжних. Запроваджений 2012 р. в Україні суд присяжних (ч. 3 ст. 31 КПК України) явно не відповідає своєму призначенню. Тому це нововведення не стало попереджувальним щодо корупції в суддівському корпусі.

Перш за все це стосується кількості присяжних. Згідно п. 3 ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд. Такої кількості присяжних немає в жодній країні світу [4, с. 17].

Наприклад, кількість присяжних у кримінальних справах у судах США у справах про злочини, які караються стратою, складається з 12 осіб. Однак у справах про злочини, які не караються стратою, колегія в судах штатів може бути сформована з восьми, семи, і навіть шести присяжних. У Франції кількість присяжних – 9 осіб, а в Німеччині – 6 осіб [8].

Другий недолік стосується кількості злочинів, при розгляді яких беруть участь присяжні. Обмеження участі

присяжних у кримінальному провадженні в суді першої інстанції тільки злочинами, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, причому тільки на прохання обвинуваченого, є доказом того, що законодавець свідомо не бажав введення нормального інституту присяжних.

Наступний недолік законодавства про присяжних в Україні полягає у правах і обов'язках присяжних, а також порядку їх наради і голосування в суді. Іншими словами, в Україні у ХХІ столітті придумали суд присяжних у складі двох професійних суддів і трьох присяжних, які мають однакові права і разом, шляхом голосування, вирішують згідно зі ст. 368 КПК України всі питання по справі [4, с. 198-199].

Третьою причиною корупції в судовій системі України є втручання у діяльність судових органів України, за що передбачена відповідальність за ст. 376 КК України. У ч. 1 ст. 126 Конституції України вказано, що вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється [3, с. 36]. Статтею 376 КК України передбачена кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів [9, с. 178-179].

Отже, правова база для боротьби з втручанням у діяльність судових органів в Україні нібито є. Тоді чому не працюють і не реалізуються прийняті закони про права суддів і що потрібно зробити, щоб усунути цю проблему? Тут є можливість поставити й інші аналогічного характеру питання. Тому актуальних проблем, що виникають стосовно боротьби з втручанням у діяльність судових органів України, багато.

Проведений аналіз законодавства України дає основу сказати, що судова система є гарантом утвердження верховенства права в умовах інтеграції України в ЄС, але у теж час вона повністю корумпована. Причинами корупції судової системи є призначення суддів замість їх виборності народом, відсутність реального інституту присяжних, втручання в діяльність судових органів.

З метою усунення цих причин пропонується:

1. Встановити виборність суддів.
2. Запровадити повноцінний інститут присяжних.
3. Зняти недоторканність з суддів.

Список використаних джерел

1. Принцип верховенства права и права человека.
URL: <http://www.zonazakona.ru/showthread.php?t=3932>.
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Класс та інші проти Німеччини» від 06.09.1978 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. Офіційний вісник України. 2012. № 37. Ст. 1370.
5. Шакун В.І. Суспільство і злочинність. Київ: «Атіка», 2003. 256 с.
6. Конституція США. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnstUS.htm>.
7. Гаврилечко Ю. Выборы судей в США: сильна ли коррупция? URL: <http://politiko.ua/blogpost13432>.
8. Суд присяжных. Материал из ЭНЭ.
URL: <http://wiki.laser.ru/index.php>.
9. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 11 січ. 2019 р.: (офіц. текст). Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2019. 264 с.

Савицький Дмитро Олександрович,

заступник директора інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Запобігання та протидія корупції залишається однією з найгостріших проблем сучасного етапу українського державотворення. Корупція призводить до системних та глибоких втрат як для суспільства, так і для держави, породжує надлишкові витрати для бізнесу та гальмує економічне зростання. Вона робить вкрай неефективними функції судів,